

Laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot

Tutkielma (kandidaatti)
07.04.2021

Helmi Kristiina Hannonen
Musiikkikasvatuksen aineryhmä
Taideyliopiston
Sibelius-Akatemia

Tutkielman nimi	Sivumäärä
Laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot	27
Tekijän nimi	Lukukausi
Helmi Kristiina Hannonen	kevät 2021
Aineryhmän nimi	
Musiikkikasvatuksen koulutusohjelma	
Tiivistelmä	
<p>Tässä tutkimuksessa tarkastelen laulunopettajan sosioemotionaalisia taitoja ja sosioemotionaalisten taitojen tukemista osana taidepedagogiikkaa. Tutkin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin sitä, miten laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot käsitetään musiikkikasvatuksen ja laulupedagogiikan kirjallisuudessa ja millaisia merkityksiä näillä taidoilla on. Tutkimusaineistooni kuuluu laulupedagogiikan kirjallisuuden lisäksi musiikkipedagogiikan, kasvatustieteiden sekä kasvatuspsykologian tieteellisiä julkaisuja. Tutkimuskysymykseni ovat:</p> <p>Mitä ovat laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot?</p> <p>Mitä erityispiirteitä taideaineiden opetukseen liittyy oppilaiden sosioemotionaalisten taitojen tukemisen näkökulmasta?</p> <p>Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen muodostavat sosioemotionaalisen kompetenssin käsite ja sosiokulttuurinen oppimiskäsitys. Sosioemotionaaliseen kompetenssiin liittyy alakäsitteinä sosiaaliset taidot, sosiokognitio, emootiot ja tunnetaidot.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella voidaan päätellä, että laulunopettajan työhön samoin kuin opetustyöhön yleisesti, kuuluu sosioemotionaalisten taitojen hallinta. Opettaminen ihmissuhdetyönä vaatii alati keinoja ja tapoja muiden tasapuoliseen, tasa-arvoiseen ja kunnioittavaan kohtaamiseen. Laulunopettajalle tärkeiksi taidoiksi mainitaan erityisesti läsnäolo, kuuntelu, aitous, empatia ja avoimuus. Nämä tekijät vaikuttavat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen syntymiseen, joka taas osaltaan on tärkeässä roolissa oppimisen mahdollistamisessa. Tutkimuksessa nousee esiin myös kasvava tarve sosioemotionaalisten taitojen opetuksen lisäämiselle koulumaailmassa ja taideaineiden monipuoliset mahdollisuudet näiden taitojen opettamiselle.</p>	
Hakusanat	
Sosioemotionaalinen kompetenssi, sosioemotionaaliset taidot, laulupedagogiikka	
Tutkielma syötetty Turnitin-plagiaatintunnistusjärjestelmään	
07.04.2021	

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Keskeiset käsitteet	6
2.1 Sosioemotionaalinen kompetenssi	6
2.1.1 Sosiaalinen kompetenssi	7
2.1.2 Emotionaalinen kompetenssi	8
2.2 Sosiokulttuurinen oppimiskäsitys laulupedagogiikassa	9
3 Tutkimusasetelma	11
3.1 Tutkimuskysymykset	11
3.2 Tutkimusmenetelmä	11
3.3 Tutkimusprosessi.....	12
3.4 Tutkimusetiikka.....	13
4 Tulokset.....	15
4.1 Laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot vuorovaikutuksen mahdollistajana 15	
4.2 Kuuntelu ja kommunikointi oppilaan kohtaamisen lähtökohtana.....	16
4.3 Aito, avoin ja läsnäoleva opettaja vaikuttaa omalla esimerkillään	18
4.4 Oppijalähtöisesti yhteisöä luova opettaja.....	20
4.5 Taideaineiden opetus sosioemotionaalisen kehityksen ja kompetenssin tukena 21	
5 Johtopäätökset ja pohdinta	23
5.1 Johtopäätökset	23
5.2 Pohdinta.....	24
5.2.1 Sosioemotionaalisesti taitava laulunopettaja.....	24
5.2.2 Luotettavuustarkastelu	25
5.2.3 Jatkotutkimusaiheet.....	26
Lähteet.....	28

1 Johdanto

Laulu on merkillinen instrumentti. Se on suurelta osin näkymätön, vaikka sanotaan, että laulajan soitin on koko keho. Pienetkin liikkeet ja jännitykset vaikuttavat asentoon, hengitykseen, äänihuuliin, sekä ulos tulevaan sointiin. Näiden ilmiöiden lisäksi tunteetkin vaikuttavat kehoon. Tunnekokemukset, emootiot, aiheuttavat selkeitä fyysisiä reaktioita, joista jokainen vaikuttaa ääneen. (Lättilä 2016, 86–99.) Laulunopettajat kokevat laulunopetuksen ja laulun instrumenttina erityisinä juuri siksi, koska lauluääni on fyysinen osa omaa itseä. Kaikki mikä vaikuttaa kehoon ja mieleen, vaikuttaa myös laulamiseen. Laulu koetaan osana omaa identiteettiä ja persoonaa. (Patrikainen 2017, 30–31.)

Laulajana ja tulevana laulunopettajana aihe kiinnostaa minua erityisesti omien ja opiskelijaystäväieni kanssa jaettujen kokemusten takia. Olen laulanut useita vuosia, ja näiden vuosien aikana laulunopettajani ovat vaihtuneet tiuhaan. Opettajasta riippumatta ensimmäiset tunnit ovat seuranneet samaa kaavaa: olen hieman jännittynyt, hieman hermostunut, ja tunnin jälkeen kotona laulu kulkee paremmin kuin tunnilla. Muutamien viikkojen jälkeen ääniala ja laulutaito alkavat avautua myös tunneilla. Uusi opettaja ei olekaan enää uusi, vaan luottamussuhde on alkanut muodostua. Kokemukseni mukaan tämä luottamus ja yhteisen vuorovaikutussuhteen rakentuminen vaikuttaa siihen, että tulevilla tunneilla uskallan olla oma itseni kokeilla ja epäonnistua, ja tämän kautta oppia yhä uutta. Kuten Patrikainen toteaa, “tunneilla opettajan malli avoimuuteen ja rentouteen auttaa oppilastakin olemaan oma itsensä” (Patrikainen 2017, 54–55).

Tämän tutkimuksen aiheena on laulunopettajan sosioemotionaalinen kompetenssi ja näiden taitojen merkitys laulupedagogiikassa. Sosiaaliset taidot ja emotionaalinen kyvykyys ovat avain vuorovaikutukseen, ja hyvä vuorovaikutussuhde on edellytys opettajan ja oppilaan väliseen avoimeen kommunikaatioon (Salmivalli 2005; Lappalainen, Hotulainen, Kuorelahti & Thuneberg 2008). Vuorovaikutuksesta puhutaan paljon opetuksen yhteydessä, ja vuorovaikutustaitoja korostetaan yhtenä opettajan tärkeimmistä taidoista. Sosioemotionaalinen kompetenssi käsitteenä vastaa siihen, mitä

psykologisia ja sosiaalisia prosesseja on hyvän vuorovaikutussuhteen taustalla (Salmivalli 2005; Lappalainen ym. 2008).

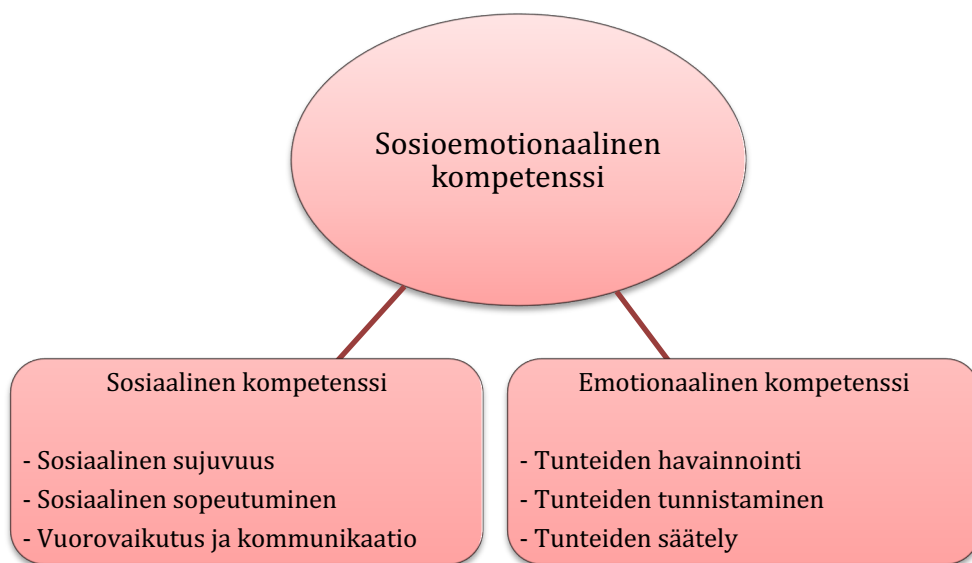
Luottamussuhde ja vuorovaikutus voivat syntyä oppilaan ja opettajan välille kuin itsestään, mutta saattaa olla, että jonkun opettajan kanssa tämä ei tapahdukaan niin helposti. Onkin tärkeää tarkastella, minkälaisia keinoja opettajalla on vuorovaikutussuhteen muodostamiseen, tai miten opettaja voi omalla käyttäytymisellä vaikuttaa oppilaan tunteisiin tulemisesta hyväksytyksi, arvostetuksi ja kuulluksi tunneilla.

Tutkimukseni toisessa luvussa esittelen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Avaan sosioemotionaalisen kompetenssin käsitteitä, ja käyn läpi sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen lähtökohtia laulopedagogiikassa. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuskysymykseni, systemaattisen kirjallisuuskatsauksen pääperiaatteet ja tutkimusprosessini. Tutkimukseni tulokset olen jäsennellyt viiden alaotsikon alle luvussa neljä. Viidennessä luvussa pohdin tutkimustulosteni merkitystä laulunopetuksessa ja musiikkikasvatuksen kentällä laajemmin, tutkimuksen luotettavuutta ja mahdollisia jatkokeskusteluympäristöjä.

2 Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa tarkastelen sosioemotionaalisen kompetenssin määritelmää ja siihen liittyviä lähikäsitteitä. Esittelen myös sosiokulttuurista oppimiskäsitystä oppilaan kokonaisvaltaisesti huomioivassa pedagogiikassa, johon myös sosioemotionaaliset taidot kiinteästi liittyvät.

2.1 Sosioemotionaalinen kompetenssi

Kuvio 1. Sosioemotionaalinen kompetenssi ja sen alakäsitteet Salmivallin (2005) ja Lappalaisen ym. (2008) mukaan.

Sosioemotionaalisen kompetenssin käsitteistä puhuttaessa termi jaetaan yleensä erikseen sosiaaliseen ja emotionaaliseen kompetenssiin. Sosiaalinen kompetenssi perustuu ulospäin suuntautuvaan, ihmisten väliseen kommunikaatioon, kun taas emotionaalinen kompetenssi on joukko tunnetaitoja ja kykyjä hallita mielen sisäisiä prosesseja. (Salmivalli 2005; Lappalainen ym. 2008, 119–120.) Tässä tutkimuksessa molemmat kompetenssit nähdään opettajalle tärkeinä taitoina.

Nämä kompetenssit eli kyvyt ovat päällekkäisiä ja toisiinsa vahvasti vaikuttavia, jolloin puhutaan kokoavasti sosioemotionaalisen kompetenssin käsitteestä (Lappalainen, ym. 2008, 119–120). Tutkimuskirjallisuudessa sosiaalinen kompetenssi on kokoava termi,

jonka alle kuuluvat myös emotionaalisen sopeutumisen taidot (Emt. 2008, 119). Käytän tutkimuksessani samaa jakoa selkeyttääkseni käsitteistöä. Kompetenssi terminä sosiaalisessa tai emotionaalisisessa yhteydessä tarkoittaa jonkin asian osaamista, omistamista tai pätevyyttä. Sosioemotionaalista kompetenssista voidaan puhua myös sosioemotionaalisenä pätevyytenä. (Salmivalli 2005, 71.)

2.1.1 Sosiaalinen kompetenssi

Termille sosiaalinen kompetenssi on monia hieman toisistaan eriäviä määritelmiä ja teorioita. Useimmin se määritellään taidoksi saavuttaa omat päämäärät sosiaalisessa kanssakäymisessä säilyttäen samalla positiiviset välit muihin ihmisiin. (Lappalainen ym. 2008, 119; Salmivalli 2005, 71.) Gresham (1986) määrittelee sosiaaliselle kompetenssille tärkeiksi adaptiivisuuden eli sopeutumisen sekä sosiaaliset taidot. Sosiaaliset taidot ja sosiokognitiiviset taidot taas ovat sosiaalisen kompetenssin alakäsitteitä, eli sosiaalisen pätevyyden osa-alueita. (Lappalainen ym. 2008, 119; Salmivalli 2005, 72.)

Sosiokognitiiviset taidot tarkoittavat sosiaalisten tilanteiden lukua. Se on kykyä tehdä oikeita päätelmiä, havaintoja ja tulkintoja sosiaalisista tilanteista. (Salmivalli 2005, 87.) Opettajan työssä sosiokognitiiviset taidot korostuvat erityisesti oppilaan tuntemuksessa ja kyvyssä ohjata heitä oikealla tavalla. Sosiaalisten tilanteiden käsittelyssä tulkitaan tilanteita havainnoinnin, aikaisempien kokemusten, odotusten ja muistin perusteella. Sosiaalinen käyttäytyminen eli miten tilanteissa ollaan ja toimitaan suhteessa muihin, on seurausta sosiokognitiivisista taidoista. (Salmivalli 2005, 106.)

Sosiaalisen pätevyyden teorioissa ei olla yksimielisiä siitä, mitä asioita kuuluu juuri sosiaalisiin taitoihin. Kaiken kaikkiaan sosiaalisesti taitavaa käyttäytymistä on tilanteeseen sopiva sanallinen ja sanaton toiminta. Tilanteeseen sopiva tarkoittaa sitä, että muiden palaute ja vastaanotto on myönteistä ja vahvistavaa. Sosiaaliset taidot koetaan osin opituiksi, ja osin synnynnäisiksi käyttäytymistavoiksi. Vaikka tämä käyttäytyminen on aina riippuvainen kustakin sosiaalisesta kohtaamisesta, voidaan sosiaalisia taitoja käsitellä yksilön näkökulmasta. Silloin sosiaaliset taidot ovat jotain, mitä voi tunnistaa ja jotain mitä voi oppia. (Salmivalli 2005, 79.) Erilaiset sosiaaliset kulttuurit tuovat mukanaan omanlaiset normistonsa, joihin sopeutua. Sosiaalinen taito tai

taitavuus on silloin sidottu aina tiettyyn kulttuurilliseen tai paikalliseen kontekstiin. Näistä jokaiset voivat luoda toisistaan hyvinkin eriäviä odotuksia ja vaatimuksia sosiaaliselle käyttäytymiselle.

Sosiaalisiin taitoihin on lueteltu esimerkiksi kyky auttaa, puolustaa, ja keskittyä. Myöskin itsesäätely ja tietynlainen jämäkkyys oman oikeuden puolustamisessa luetaan sosiaalisiin taitoihin. (Salmivalli 2005, 86.) Sosiaalista taitoa ei kuitenkaan ole kaavamaisesti opetellut toistuvat käyttäytymistavat, vaan juuri taitoa mukauttaa käyttäytymistä tarvittavasti. Kritiikkiä tälle käsitteelle onkin tullut juuri siitä, onko sosiaalinen taito vain muiden odotuksiin sopeutumista vai erillisiä taitoja. (emt. 2005, 85–86.) Opetussuhteessa tällainen voi näkyä esimerkiksi oppilaan sopeutumisesta opettajan tavoitteisiin tai mielikuviin täydellisestä oppilaasta. Miellyttämisen haluisella oppilaalla voi olla kokemus siitä, ettei itse tunne olevansa tarpeeksi pätevä tai halu näyttää olevansa ahkera ja hyväkäyttöksinen.

2.1.2 Emotionaalinen kompetenssi

Emotionaalinen kompetenssi on ihmisen kyky säädellä ja tunnistaa omia ja muiden tunteita. Nämä taidot ovat tarpeellisia vuorovaikutussuhteissa, ja siksi tiiviisti sidoksissa sosiaaliseen kompetenssiin. Emotionaalisen kompetenssin keskeiset alueet ovat tunteiden osoittaminen, tunteiden tunnistaminen ja niiden säätely. (Lappalainen ym. 2008, 119.) Emotionaaliseen kompetenssiin on vahvasti yhteydessä yksilön oma emotionaalisuus eli tunnereaktiot, reaktiivisuus ja niiden voimakkuus (Salmivalli 2005, 112). Emotionaalinen säätelykyky auttaa toimintakyvyn säilyttämisen haastavissakin tilanteissa. Tämä säätely auttaa sekä ulkoisessa eli sosiaalisessa käyttäytymisessä, että sisäisessä tunnetilojen hallitsemisessa (Salmivalli 2005, 112).

Tunnetaidoista empatia on esimerkki emotionaalisesta kyvykkyydestä, joka vaikuttaa suoraan sosiaaliseen käytökseen. Empatian edellytyksenä on aito kiinnostus toisesta ihmisestä ja kyky huomioida heidän tarpeensa. Muiden tunteiden ja tarpeiden huomiomisessa tärkeää on ensin tiedostaa omia tunteita, ja kyetä säätelemään niitä vaaditulla tavalla. Sosiaalista kyvykkyyttä on ryhmätilanteissa empatian avulla joukkoon sopeutuminen, kuitenkin samalla säilyttäen tunteen itsenäisyydestä. (Isokorpi 2004, 30.) Empatiakyvyllä pystyy asettumaan toisen ihmisen asemaan, jota tarvitaan

erityisesti laulunopetuksessa. Laulunopettajalta vaaditaan sellaista joustavuutta ja tulkintakykyä, jolloin pystyy ymmärtämään oppilaan käsitykset esimerkiksi hänen oman instrumenttinsa toiminnasta ja mahdollisista rajoitteista. Empaattisuus antaa kyvyn muiden tunnetilojen havainnointiin ja ymmärtämiseen ilman sanoja (Virtanen 2013, 211). Monet tuntitilanteissa tapahtuvat oppilaan tuntemukseen liittyvät asiat ja oivalukset tapahtuvatkin osittain rivien välistä lukemalla eli havainnoimalla. Opettajan työssä empatia on avain oppilaan toiminnan ja tekemisen ymmärtämiseen.

2.2 Sosiokulttuurinen oppimiskäsitys laulopedagogiikassa

Tässä tutkimuksessa lähestyn oppimista sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen kautta. Oppimiskäsityksien konstruktivisissa suuntauksissa keskiössä on oppijan oma kyky ja tarve rakentaa osaamista yhdistellen uutta ja vanhaa tietoa (Laes 2006, 18–19). Oppilas ei ole siis pelkästään tiedon vastaanottaja, vaan aktiivinen tiedon jäsentäjä ja yhdistäjä. Sosiokonstruktivisessa suuntauksessa keskiössä ovat oppimisen sosiaalinen prosessi ja vuorovaikutus pedagogiikassa. Sosiokulttuurisessa näkemyksessä tarkastelussa on edellä mainittujen lisäksi sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti, yhteisöllisyys, yhteiskuntaan kuuluminen ja kulttuuriperinteen jatkaminen. (Laes 2006, 18–19.)

Sosiokulttuurinen oppimiskäsitys on oppilaslähtöisyydellään saanut musiikinopetuksen kentällä paljon kannatusta. Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmassa kehoitetaan kohtaamaan oppilas aktiivisena toimijana, ja tukemaan oppimista myönteisillä tunnekokemuksilla. Ajatellaan, että tieto ja osaaminen muodostuvat yhteisesti rakentaen, ja että oppiminen on vuorovaikutteinen prosessi (Opetushallitus 2017). Sosiokulttuurista oppimiskäsitystä voidaan pitää keskeisenä orientaationa musiikinopetuksen tavoitteissa, joissa pyritään kulttuuriperinnön jatkamiseen, yhteisöllisyyteen sekä vuorovaikutuksellisuuteen ja korostetaan oppilaslähtöisyyttä.

Lauluinstrumentin keho-mieli-yhteyden huomioon ottaen voidaan ajatella, että sosiokulttuuriseen oppimiskäsitykseen pohjautuva lähestymistapa on laulopedagogiikassa erityisen keskeistä. Laulunopettajan rooli tällaisessa kontekstissa vaatii siis vuorovaikutustaitoja sekä sosioemotionaalista kompetenssia sen muodostamiseen ja oppilaan tukemiseen laulun abstrakteissa oppimisprosesseissa. Positiivisilla kokemuksilla

lauluopinnoissa laulunopettaja voi osaltaan vahvistaa oppilaan musiikillista ja laulullista itsetuntoa.

Samoin kuin taiteen perusopetuksessa laajemmin, myös laulopedagogiikassa ja laulunopiskelussa korostuvat taiteen kulttuuriset sidokset ja niiden ymmärtäminen ja hyödyntäminen opetuksessa. Sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen mukaan laulunopettaja toimii linkkinä oppilaan teoreettisen ja laulutunteihin sidoksissa olevan osaamisen ja kulttuurisen ja käytännön osaamisen välillä. Lulunopettajan tehtävinä koetaan tietotaidon ja yhteyksien tarjoaminen musiikin ammattilaiskentältä sekä oppilaalle keinojen tarjoaminen näiden yhdistämiseksi. (Laturkefu 2010, 141; Daniels 2001.)

Laulopedagogiikkaa sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen näkökulmasta tarkasteltaessa yhteisöllisyys ja yhteisö nousevat esiin tärkeänä osana opettamista ja oppilaan oppimisprosessia. Lulunopettaja voi omalla toiminnallaan luoda omasta laululuokastaan yhteisön, jossa oppilaat saavat jakaa arvokkaita oppimiskokemuksia keskenään ja toimia vertaisoppijoina uusien asioiden äärellä. Tällainen vertaisoppiminen ja yhteisöllinen oppimisympäristö voidaan kokea laulopedagogiikassa lauluoppilaiden keskuudessa erittäin hedelmällisenä ja hyödyllisenä. (emt. 2010, 71.)

3 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esittelen tutkimusasetelman ja -kysymykseni. Tutkimusmenetelmänä käytän systemaattista kirjallisuuskatsausta. Kuvaan myös tutkimusprosessin vaiheet, ja käsittelen tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni lähtökohtana on laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot ja sosioemotionaalisen kompetenssin käsite. Tutkin sosioemotionaalista kompetenssia laulopedagogiikan näkökulman lisäksi taideaineiden opetuksen yhteydessä laajemmin. Tarkastelen myös taideaineiden mahdollista yhteyttä sosiaalisten taitojen kehitykseen. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Mitä ovat laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot?
- 2) Mitä erityispiirteitä taideaineiden opetukseen liittyy oppilaiden sosioemotionaalisten taitojen tukemisen näkökulmasta?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Laadullisen tutkimukseni tutkimusmenetelmäksi valikoitui systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on joko tutkimuksen alkuasetelma tai itsenäinen kokonaisuus, kuten tässä tutkimuksessa. Kirjallisuuskatsauksessa etsitään, kartoitetaan ja vertaillaan vertaisarvioituja tiedejulkaisuja, jotka vastaavat haluttuun tutkimuskysymykseen. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on saada kattava kuva uuteen tutkimukseen liittyvistä jo aiemmin tehdyistä julkaisuista. (Salminen 2011, 9.) Kirjallisuuskatsaukseni tavoitteena on hahmottaa mahdollisia lähtökohtia ja näkökulmia tuleville tutkimukselle sekä osoittaa aiheita, joista on mahdollisesti tutkimuksen puutetta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998, 115) laulopedagogiikan alalla.

Kirjallisuuskatsauksessa tärkeää on prosessi, johon kuuluu lähteiden laaja etsiminen, lähteiden rajaaminen ja seulonta sekä löydetyn tiedon tiivistäminen eli synteessin kirjoittaminen. Tässä prosessissa aineistoa pitää tulkita ja rajata niin, että jäljelle jää vain luotettavat ja suoraan tutkimusaiheeseen liittyvät aineistot. Tekstissä kerätyn aineiston

pitäisi jäsennellysti kommunikoida, vertailla ja argumentoida keskenään, mutta eri näkökulmat ja metodit eivät saa sekoittua toisiinsa. (Hirsjärvi emt. 1998, 115.)

Kirjallisuuskatsauksen tekijän pitää sitoutua objektiivisesti aineiston keruuseen ja käsitteilyyn. Tehtävänä on kertoa aikaisemmista merkittävistä tutkimuksista, ja käsitellä myös keskenään ristiriitaista tutkimustulosta puolueettomasti. (Hirsjärvi emt. 1998, 116.) Kun kirjallisuuskatsauksen tiukan seulonnan ja materiaalin prosessoinnin metodia käyttää oikein on kirjallisuuskatsaus validi ja uskottava tapa koota tutkimustuloksia ja aineistoja yhteen (Salminen 2011, 11).

3.3 Tutkimusprosessi

Tutkimusprosessini alkoi isomman teeman hahmottamisesta, tunnetaitojen ja sosiaalisen kompetenssin pohtimisesta itseäni kiinnostavassa kontekstissa eli laulupedagogiikassa. Etsin ensin kirjallisuutta tunnetaidoista ja tunneälykkyydestä. Laajensin kuitenkin heti alkuvaiheessa tutkimuskysymystäni tunnetaidoista sosioemotionaalisiin taitoihin, sillä hakemalla tutkimuksia niistä oli mahdollista saada kattavampaa tietoa laulunopetukseen liittyvästä vuorovaikutuksesta. Laulupedagogiikka pysyi tutkimukseni pääkontekstina, mutta mielenkiinnosta laajensin hakuani myös yleisesti koulumaailmaan ja taideaineisiin.

Tiedonhakuja teen ensisijaisesti hakusanalla sosioemotionaalinen kompetenssi, ja yhdistelemällä sitä musiikinopetukseen, sekä laulupedagogiikkaan. Tutkimuksen ytimessä on opettajan sosioemotionaalisten taitojen merkitys laulunopetuksessa, ja erilaisilla hakusanayhdistelmiä pyrin löytämään tietoa siitä, miten tunnetaidoista on hyötyä oppilaan tuntemuksessa tai hyvin abstraktin instrumentin havainnollistamisessa ja opettamisessa. Sosioemotionaalista kompetenssia käsitellään paljon myös kasvatuspsykologiassa ja kasvatustieteissä, joten haen tietoa myös musiikin ja musiikkikasvatuksen ulkopuolelta.

Aineistonkeruussa käytän pääasiassa Ebscoa, Google Scholaria, sekä Finnaa. Aineiston hakua teen sekä suomeksi, että englanniksi seuraavilla hakusanoilla:

sosioemotionaalinen kompetenssi

laulupedagogiikka + sosioemotionaalinen kompetenssi

laulupedagogiikka + tunneäly

musiikinopetus + sosioemotionaaliset taidot

sosioemotionaaliset taidot + kasvatustieteet

emotional intelligence + vocal pedagogy

socio-emotional competence

socio-emotional competence in schools

Tutkimukseeni liittyvistä tieteellisistä julkaisuista aion etsiä lisää aineistoa tutkimukseni tekemiseen. Etsimällä aineistoa maisterintutkielmien ja vertaisarvioitujen artikkeleiden lähdeluetteloista, pääsen käsiksi aineistoihin ja käsitteistöön, joita yleisesti käytetään tutkimukseni aiheesta puhuttaessa. Jaottelen etsimäni aineiston ensin karkeasti kahteen, eli musiikki ja muu konteksti -lokeroihin. Tarkemmin aion jaotella aineistoni laulupedagogiseen aineistoon, musiikkikasvatukseen aineistoon ja kasvatustieteelliseen tai kasvatopsykologiseen aineistoon.

3.4 Tutkimusetiikka

Pyrin noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ja tutkimuseettisiä ohjeita tätä tutkimusta tehdessäni. Näin tutkimukseni voi olla luotettava sekä eettisesti hyväksyttävä (TENK 2012). Tähtään rehellisyyteen ja johdonmukaisuuteen lähteitä etsiessäni ja niitä käsitellessäni. Etsin lähteitä monipuolisesti ja arvioin niitä mahdollisimman objektiivisesti. Validien lähteiden löytämiseksi rajaan aineistohaun niin, että käyttämäni aineistot ovat vertaisarvioituja tieteellisiä julkaisuja. Mahdollisimman luotettavaan toimintaan liittyy myös lähdeluetteloiden käyttäminen ja lähteiden mainitseminen tekstissä. Näin kunnioitan aineistojen tutkimusten tekijöitä ja tutkijoita sekä kerron läpinäkyvästi mistä aineistoni on kerätty.

Aineistohaussa etsin vain suoraan aiheeseen liittyviä tutkimuksia, jolloin väärinymärryksen, tai virhetulkinnan mahdollisuus pienenee. Pyrin käsittelemään tutkimuksien tuloksia mahdollisimman neutraalisti, niin kuin kirjallisuuskatsauksen menetelmiin kuuluu (Hirsjärvi emt. 1998, 115–116). Tiedostan myös, että oman

lauluharrastuneisuuteni ja siihen liittyvien opintojen takia minulla voi olla ennakkoletuksia tai ennakkokäsityksiä tutkimukseni aiheesta. Tähtään silti mahdollisimman objektiiviseen työskentelyyn tutkimuseettisten ohjeiden mukaisesti.

4 Tulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset. Sosioemotionaaliset taidot, tunnetaidot, vuorovaikutustaidot ja sosiaalinen kyvykyys ovat kaikki toisiinsa vaikuttavia tekijöitä ja limittäisiä termejä. Tuloksien jako tarkkoihin aihealueisiin on siis haastavaa. Pyrin pitämään tulosluvun alaotsikoiden jaot mahdollisimman johdonmukaisina. Monissa tutkimuksissa käsitellään samoja asioita hieman eri termein, joten esittelen tärkeimmiksi koetut ja eniten esiin nostetut näkökulmat.

4.1 Laulunopettajan sosioemotionaaliset taidot vuorovaikutuksen mahdollistajana

Sosioemotionaaliset taidot ovat tärkeitä ja tarpeellisia hyvien vuorovaikutussuhteiden luomiseksi ja niiden ylläpitämiseksi (Lappalainen ym. 2009, 120). Musiikin ja laulunopetus ovat ihmissuhdetöitä eli ammatteja, joita tehdään koko persoonalla. Kun persoonana on työkaluna, oletetaan opettajalta valmiuksia omaksua ja omata sosioemotionaalisia taitoja. (Isokorpi 2004, 30.) Näitä taitoja tarvitaan vuorovaikutussuhteen luomiseen sekä opettajalta, että oppilaalta. Laulunopettaja hyötyy merkittävästi sosioemotionaalisista taidoista, sillä teknisestikin taitava laulunopettaja tarvitsee kyvyn välttömaan tiedonvälitykseen ja vuorovaikutussuhteen luomiseen onnistuakseen pedagogisesti (Patrikainen 2017, 36–37).

Sosioemotionaaliset taidot, aktiivinen havainnointi, kuuntelu, läsnäolo opettajalla ja oppilaalla voivat lisätä turvallisuuden tunnetta luokassa. Turvallisuuden tunnetta pidetään yleisesti edellytyksenä oppimiselle, vuorovaikutukselle ja luottamukselle. (Välivaara & Åfors 2020, 65–66.) Henkisesti ja fyysisesti turvallisen ympäristön lisäksi vuorovaikutuksessa vaaditaan avointa, luottamuksellista ja välittävää opettaja-oppilasuhdetta. Tällainen molemminpuolinen kunnioitus koetaan arvokkaana opetuksen mahdollistamisessa (Välivaara & Åfors 2020, 69). Henkilökohtainen opetus on tunnepitoista kahden ihmisen kohtaamista. Oikeissa olosuhteissa siitä voi syntyä yhteistyötä ja vastavuoroisia kokemuksia. (Mesiä 2019, 62; Collens & Creech 2013; Huhtinen-Hildén 2012, 198.)

Yleistä tietoutta opettamistilanteessa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta pidetään laulunopettajan yhtenä psykologisena taitona. Näihin taitoihin luetellaan myös inspiroiminen, aitous, rohkaisu, rajojen vetäminen, tunteiden hallinta ja ymmärtäminen. Laulunopettajan tehtäviin koetaan myös pedagogisten taitojen kehittäminen ja oppilaiden huomioiminen yksilöinä. Tähän liittyy oppilaiden varioivien oppimistapojen tunnistaminen ja niihin sopivalla tavalla reagoiminen. (Latukefu 2010, 156; Mesiä 2019, 106–108.) Eräässä laulopedagogisessa tutkimuksessa laulunopettajat määrittivät, että laulajan ääni koostuu laulajan fysiologiasta, psykologiasta, omasta itsestään, musikaalisuudesta ja tavasta kertoa tarinaa musiikin kautta. Tällaiseen ajattelutapaan liittyy laulunopettajan taidot lukea ja ymmärtää eli havainnoida opiskelijaa sekä liittää tähän yhdessä mietityt pedagogiset työvälineet ja metodit laulunopetuksessa. (Mesiä 2019, 106–108.) Opettajan on kyettävä aistimaan ja ymmärtämään minkälainen psykofyysissosiaalinen kokonaisuus kukin oppilas on ja minkälaista materiaalia heidän kanssaan voi käydä läpi. Minkälaisia harjoituksia ja ohjelmistoa oppilaalle voi laittaa laulettavaksi ja millä tavalla niitä kannattaa lähestyä (Patrikainen 2017, 56.)

4.2 Kuuntelu ja kommunikointi oppilaan kohtaamisen lähtökohtana

Oppilaan kokonaisvaltaisesti huomioiva opettaja aloittaa tunnit antamalla oppilaalensa jakamattoman huomion, kysymällä ja kuuntelemalla vointia ja kuulumisia. (Patrikainen 2017, 37). Pienetkin asiat vaikuttavat siihen, minkälaiseksi tuntitilanne alkaa muodostua. Oppilaan kohtaaminen on avainasemassa, kun tarkastellaan vuorovaikutussuhteita ja oppimista. Vuorovaikutustilanteen lähtökohtana pitäisi aina olla toinen ihminen ja hänen tarpeensa (Virtanen 2013, 212). Opetustilanteessa avoimet keskusteluyhteydet opettajan ja oppilaan välillä ovat osana luomassa turvallista ja luottamuksellista ilmapiiriä. Monet laulajat kokevat yhteistyön onnistuvan parhaiten turvatussa, luottamuksellisessa ja luotettavassa ympäristössä (Mesiä 2019, 94).

Aidosti kuuntelemalla ja havainnoimalla aktiivisesti, opettaja voi tutustua jokaiseen oppilaaseensa yksilöinä. Keskustelemalla oppilaan kanssa opettaja saa varmaa tietoa hänen lähtökohdistaan laulamiseen tai kyseessä olevaan aiheeseen. Avoin keskustelukulttuuri voi saada oppilaan miettimään asioita useammasta näkökulmasta ja avartamaan ajatteluaan. Laulunopettaja voi tarjota näin useamman työkalun esimerkiksi

laulutekniseen haasteeseen. Tarkka kuunteleminen on myös osa laulunopettajan työkuvaan, sillä oppilaan lauluäänen analysoiminen voi kertoa paljon siitä mihin suuntaan teknisesti olisi lähdettävä. (Patrikainen, 2017, 38.) Opettamistyön mahdollisuus kiteytyy ihmisten väliseen kontaktiin sekä tiedon ja taidon välittämiseen puhumalla tai non-verbaalilla viestinnällä.

Keskustelu ja vapaa juttelu tunneilla voi mennä usein hyvin henkilökohtaiseksi. Lauluinstrumentin yksilöllisyyden ja kappaleiden tekstien tulkinnan takia tunneilla syntyvä luottamussuhde voi auttaa ja rohkaista oppilasta avautumaan oman elämänsä teemoista. Joskus tunteista puhuminen oppitunneilla voi avartaa oppilaan sekä opettajan kuvaa kunkin oppilaan lauluinstrumentin toimintatavoista. On kuitenkin tärkeää muistaa, että laulunopettaja ei ole kenenkään terapeutti, eikä oppilaiden henkilökohtaisesta elämästä puhuminen kuulu virallisesti opettajan työtehtäviin. Henkilökohtaisissa asioissa sekä oppilaan kokonaisvaltaisessa kuuntelemisessa ja ymmärtämisessä empatiakyky on tärkeä. Monet laulunopettajat kokevat, että empatia on kyky joka laulunopettajalla pitää olla (Patrikainen 2017, 42). Opettajan työssä empatiataitoa pidetäänkin yhtenä keskeisimmistä tunneälytaidoista (Virtanen 2013, 202). Se mahdollistaa ymmärtämisen ja aitouden kohtaamisessa. Opettajan pitää pystyä pysähtymään, kuuntelemaan ja ymmärtämään vaikeidenkin tunteiden tai teemojen pintaan noustessa. (Patrikainen 2017, 46.)

Empatiaa ja luontevaa kommunikointikykyä tarvitaan erityisesti palautteen antamisessa laulutuntitilanteissa. Lauluääni on aina henkilökohtainen ja monille oppilaille lauluäänen ruotiminen voi olla pelottava, tunteikas tai jopa epämiellyttävä tilanne. (Patrikainen 2017, 31–33.) Palautteen annossa pitää pystyä olemaan rehellinen ja aito, mutta ymmärtää myös oppilaan tarpeet ja herkkyyys palautteelle. Positiivisella ja spontaanilla palautteella tunnin keskellä opettaja saa tuettua oppilaan itsetuntoa ja korostettua oikein tehtyjä asioita tapahtumahetkellä (Vuori 2018, 68–69). Palautetta pitää pystyä ottamaan myös vastaan oppilailta ja niissäkin hetkissä olisi opettajan hyvä kyetä ylläpitämään luottamuksellista keskustelukulttuuria. Avoin kommunikaatio vaikeissakin aiheissa antaa oppilaille tilaa tuntea tunteensa oikeiksi ja arvostetuiksi. Oppilaspalautteen vastaanottamiseen kannattaa opettajan asennoitua rakentavasti ammatillisen kehityksen näkökulmasta. Laulunopettajat pitävät rehellistä palautetta arvokkaana ammatillisen kehityksen näkökulmasta. Kirjallisen tai suullisen palautteen

lisäksi opettaja voi tunnilla havainnoida yleistunnelmaa. Näin opettaja voi saada non-verbaalia palautetta sekä suuntaviivoja tekemisestään oppitunnin aikana. (Talikka 2019, 39–40.) Turhan suoraviivaista analyysia tunnin kulusta ei kuitenkaan kannata tehdä pelkästään omien havaintojen perusteella. Useat oppilaat saattavat taitavasti peittää innostusta ja kiinnostusta neutraalimmalla tai hillitymmällä ulosannilla, jolloin tunnetiloja voi vahingossa tulkita väärin. (Talikka 2019, 47.)

Laulunopettajat kohtaavat työssään muiden opettajien tavoin yksilöitä, joista jokainen on erilainen. Empatiakyky mahdollistaa myötäelämisen ja toisen ihmisen aidon ymmärtämisen. Siksi empatia on tärkeää myös erilaisuuden sietämisessä ja sen kunnioittamisessa. (Virtanen 2013, 212.) Oppilaan kohtaamisessa opettaja tarvitsee empatian lisäksi itsehillintää. On osattava ottaa tunnekuohuja vastaan ottamatta niitä liian henkilökohtaisesti. On ymmärrettävä oma asema ammattilaisena ja vastuuhenkilönä, mutta samalla pyrkiä oivaltamaan syy negatiivisien purkauksien taustalla. (Talikka 2019, 48.) Myös konfliktien hallinta koetaan tärkeänä opettajan sosioemotionaalisena taitona. Opettajan tulee ymmärtää neutraalisti useampaa näkökulmaa sekä ymmärtää lähtökohdat ja tunnereaktioiden mahdolliset syyt. (Virtanen 2013, 212.)

4.3 Aito, avoin ja läsnäoleva opettaja vaikuttaa omalla esimerkillään

Musiikinopetuksen erityisyyden eli aktiivisen tekemisen ja yhteisen työskentelyn takia opettajan läsnäolo on merkittävää. Tunneilla tehtävät asiat eivät onnistu, jos opettaja ei ole läsnä, vuorovaikutuksessa ja aktiivisessa pedagogisessa suhteessa oppilaisiin. (Vuori 2018, 45–46.) Kahdenkeskeisessä opetuksessa läsnäololla on valtava painoarvo ja se on jokaisessa opetustilanteessa merkityksellistä. Läsnäololla ja kiinnostuksella oppilasta kohtaan luodaan pohjaa tutustumiselle ja oppilaantuntemukselle. (Patrikainen 2017, 36–37.) Läsnäoleva opettaja saa huomioitua oppilaidensa tarpeet ja tunteet jokaisessa hetkessä. Päämääränä on myös oppilaan kyky olla läsnä omana itsenään (Mesiä 2019, 108.) Kokonaisvaltaiseen läsnäoloon omana itsenään voi auttaa tunneilla opettajan esimerkki.

Laulutunneilla yksi opettajan hyvin yleinen työkalu on mallin näyttäminen. Laulunopettaja laulaa tietyn fraasin tai melodian ja oppilas kopioi sävelpuhtautta, tekniikkaa

tai äänensävyä. Opettajan esimerkit voivat auttaa oppilaita hahmottamaan ja ymmärtämään lauluteknisiä sekä laulufysiologisia asioita. Joskus on helpompaa huomata tärkeitä asioita toisen ihmisen laulusta, kuin omasta. (Latukefu 2010, 158–159.) Siksi opettajan kyky mallin näyttämiseen ja demonstroimiseen laulutunneilla osoittaa opettajan ammattitaitoa ja mahdollistaa audiokinesteettisen oppimisen. Audiokinesteettisyys on puheen ja laulunoppimisen erikoispiirre, jossa opitaan tuntemaan kehossa kuultua tai itse tuotettua ääntä. Halutun aiheen oppimisen lisäksi oppilaat saattavat kopioida opettajan tunnetiloja ja asenteita.

Usein kahden henkilön välisessä kommunikaatiossa keskustelijat alkavat huomauttaa imitoimaan toista. Asennot ja puherytmi saattavat muuttua samaksi ja jopa ääni ja puheen tauot muistuttavat toisiaan. Näin keskustelijat pyrkivät samaan harmoniaan ja viestittävät toisilleen yhteisymmärrystä. (Goleman 2012, 163.) Oppilaat peilaavat opettajan energiaa, mielentilaa ja asenteita helposti jopa huomaamattaan. Opettaja voi omalla esimerkillään olla mahdollisimman avoin ja rehellinen oma itsensä. Tämä voi rohkaista oppilasta olemaan mahdollisimman rennosti opetustilanteessa. (Patrikainen 2017, 37–38.) Jos opettaja osaa itse ilmaista tunteita ja itseään selkeästi, se voi antaa mahdollisuuden myös oppilaan tunnekasvatukseen mallioppimisen avulla (Talikka 2019, 48).

Aitous on avainasemassa oppilaiden kanssa työskentelyssä. Auktoriteettiasemaa ei voi luoda keinotekoisesti ja oppilaat usein aistivat teennäisen välittämisen tai suhtautumisen oppilaaseen. Auktoriteetti- ja opettaja-asema on mahdollista saavuttaa aitoudella ja omalla ammattiosaamisella. Tärkeänä pidetään taitoa kysyä suoraan oppilaalta, mitä he haluaisivat oppia laulutunneilla. Näin opettaja pystyy ohjaamaan oppilasta parhaimman mukaan ja auttaa mahdollisissa ongelmakohtissa. (Patrikainen 2017, 37–38.) Laulunopettajien vastuulla on myös oman auktoriteetin ja valta-aseman hyväksyminen ja tiedostaminen opettamisessa sekä vuorovaikutustilanteissa (Mesiä 2019, 106). Tähän sisältyy myös opettajan tarkoituksellisen ja välillä tarkoituksettoman esimerkin merkitykset oppilaan oppimisprosesseissa.

Opettaja on tärkeässä roolissa tunteiden käsittelyssä ja ilmaisemisessa. Tarkalla mallilla oppilaat kopioivat ja oppivat tapoja sosioemotionaalisiin taitoihin ja emotionaaliseen säätelyyn. Opettajan ei tarvitse olla mekaaninen kone, vaan opettajalla on lupa

olla inhimillinen ja tunteva siinä missä oppilaatkin. (Välivaara & Åfors 2020, 67–68.) Välillä kuitenkin opettajan oma yksityiselämä saattaa vaikuttaa opetukseen. Tällöin opettajan hyvä itsetuntemus, itsehallinta ja tunteiden säätely auttaa pitämään tilanteen ammattimaisena. Hyvään keskittyminen ja optimistinen asenne auttaa tunteiden hallinnassa ja fokuksen pitämisessä opetustyössä. (Talikka 2019, 42.) Ihmissuhdeammatin takia jokainen opettaja kohtaa monia eriäviä elämiä ja elämäntilanteita. Opettajantyö voi vaatia emotionaalisesti paljon, jolloin opettajan tulee tiedostaa omat emotionaaliset valmiutensa. Tällainen kuuluu vahvasti opettajan ammattitaitoon ja osaamiseen. (Virtanen, 2013, 197.)

4.4 Oppijälhtöisesti yhteisöä luova opettaja

Laulunopetuksessa oppijälhtöisesti opetusta lähestyvän opettajan rooli on mahdollistaa oppimiskokemuksia. Jokainen oppilas kohdataan arvostaen ja kunnioituksella. Opettajat kokevat opettaja-oppilas-suhteessa ja opetustilanteissa itsensä osin vertaisoppijoiksi opettamisessa eikä pelkästään ylhäältäpäin kommentoivaksi auktoriteetiksi. Oppijälhtöisessä opetuksessa koetaan tärkeänä opettajan kyky sitoutua oppilaisiinsa luottamuksellisella ja vastavuoroisella suhteella. On normaalia, että oppilaat yrittävät aika-ajoin luistaa omasta vastuustaan oppijälhtöisessä opiskelussa. Opettajan tehtävänä on silloin opettaa vastuun kantamista ja antaa tarpeeksi aikaa vastuun ottamisen omaksunnalle osana oppilaan omia käytäntöjä. Vastuun ottoa voi harjoittaa opiskelijoilla esimerkiksi teettämällä harjoittelupäiväkirjatehtäviä ja harjoittelusuunnitelmia. (Mesiä 2019, 154.) Opettajan itse pitää oppia opettamaan vastuun kantamista ja samalla pystyä itse olemaan ottamatta liikaa vastuuta oppilaan puolesta. Tällainen oppilaan motivointi kohti itsenäisempää työskentelyä vaatii opettajalta hyviä kuuntelu- ja kommunikointitaitoja oppilaan ohjaamisessa oikeaan suuntaan. (Mesiä 2019, 106.)

Laulunopettajan ja oppilaan sosioemotionaalisia taitoja kartuttaa oppilaslähtöisyyden lisäksi myös sosiokulttuurinen näkökulma laulupedagogiikassa. Yhteisöllinen tekeminen mahdollistaa sosioemotionaalisten taitojen karttumisen. Laulunopiskelun vuorovaikutuksellisuus vertaisoppijoiden kanssa, oman ja muiden tekemisen reflektointi motivoi oppilasta ottamaan suurempaa vastuuta omista opinnoistaan. (Laturkefu 2010, 130–131.) Yhteisöllisessä oppimisessa opettajan rooli on olla kannatteleva voima,

mutta ei vastauksien antaja. Opettaja tekee itsestään hiljalleen mahdollisimman tarpeettoman kasvattaessaan oppilaan vastuunottokykyä ja oma-aloitteesuutta. Vuorovaikutuksen kautta opettaja on opiskelijan tukena. (Huhtinen-Hildén 2012, 198.) Kaikissa vuorovaikutustilanteissa on kuitenkin laulunopettajan vastuulla tiedostaa oma auktoriteetti- ja valta-asema sekä hyväksyä niiden mahdolliset vaikutukset opetuksessa (Messiä 2019, 106).

4.5 Taideaineiden opetus sosioemotionaalisen kehityksen ja kompetenssin tukena

Musiikinopiskelusta ja musisoinnista on paljon tutkimuksia koskien niiden positiivisia vaikutuksia ihmisten sosiaaliseen käytökseen. Musiikinopiskelu voi omalta osaltaan jopa auttaa sosiaalisten taitojen kehittymisessä. Musiikki on yhteydessä emootioihin ja näin ollen voi tarjota otollisen ympäristön myös emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen kehittämiseen. Yhtyesoitossa opetellaan samoja asioita kuin sosiaalisissa kanssakäymisissä eli kuuntelua, vastaamista ja vuorottelua. Yhtyesoitossa kuunnellaan aktiivisesti muita ja sovitetaan oma osaaminen yhteiseen kontekstiin osaksi kokonaisuutta. Myötätunto ja kannustus ovat tärkeitä taitoja muita soittajia tukeessa. Sosioemotionaalisten taitojen opettaminen tai opiskelu voi näin ollen auttaa yhtyesoiton sosiaalisessa puolessa, ja toisinpäin. (Campayo-Muños & Cabedo-Mas 2017, 250.)

Musiikinopetuksen tavoitteiksi oppilaitoksissa listataan usein musiikillisen taidon lisääntymisen lisäksi yhteismusisoinnin kautta tapahtuva sosiaalinen oppiminen. Yhteismusisoinnissa ja musiikillisessa työskentelyssä kehittyvät aktiivisen toimijuuden kautta ryhmätyöskentelytaidot. Tunnetaidot kehittyvät sekä onnistumisien, että pettymyksien kohtaamisissa. Sosioemotionaalinen kompetenssi kehitty teoreettisesta lähtökohdasta huolimatta vain sosiaalisissa tilanteissa. Musiikin opettaminen ja yleisesti ottaen musiikkiharrastukset, ovat täynnä sosiaalista kanssakäymistä, yhteisten normien opettelua ja yhteisöllistä tekemistä. (Kaschub 2002, 13.)

Kun musiikinopetusta ajatellaan osana sosiaalista oppimista, korostuu siinä musiikinopettajan moniulotteinen rooli myös kasvattajana. (Laasonen 2009, 82.) Musiikinopettajan pitäisi siis pystyä tarjoamaan sosiaalista kasvua tukevia opiskelumahdollisuuksia ja opiskeluympäristöä. Opettajat voivat kouluissa tukea oppilaiden sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä. Tätä varten opettajille pitäisi mahdollistaa koulutuksia

sosioemotionaalisen kompetenssin tukemistaitojen kehittämiseksi. Oppilaat voivat oppia paljon musiikinopettajalta ja saada hyviä vaikutteita musiikillisesta toiminnasta, kun sosioemotionaaliset teemat on ammattitaitoisesti integroitu osaksi musiikin oppitunteja. (Campayo-Muños & Cabedo-Mas 2017, 250.)

On tutkittu, että lasten ja nuorten pitkäaikaiset harrastukset edistävät sosioemotionaalisten taitojen oppimista ja kehittymistä. Harrastuksista erityisesti taiteeseen painottuvat, kuten musiikki, kuvataide, teatteri ja käsityöt tukevat sosiaalisesti adaptiivista käyttäytymistä (pro-social behavior). (Rautanen 2016, 39.) Taideaineiden monipuolinen ja pitkäjänteinen käyttö koulun opetusmenetelmissä ja kerhoissa voi koulun ulkopuolisen harrastustoiminnan mukaisesti lisätä sosiaalisen taidon oppimisen positiivisia vaikutuksia (Rautanen 2016, 70)

Kaiken kaikkiaan sosioemotionaalisten taitojen ja tunnetaitojen opettaminen koulussa luo pohjaa sille minkälaista on hyväksyttävä sosiaalinen kanssakäyminen luokkatilanteissa sekä tulevaisuudessa yhteiskunnallisella tasolla. Koulussa opetettavat sosiaalisen kanssakäymisen taidot luovat jatkumon varhaiskasvatuksesta yhä aikuisuuteen. (Välivaara & Åfors 2020, 49–53.) On pohdittu, että jatkuvasti lisääntyvä digitalisaatio ja vähenevä kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus lisää tarvetta tunnetaitojen ja sosioemotionaalisten taitojen opettamiselle ja oppimiselle. Tähän vaikuttavat myös nopeat yhteiskunnalliset muutokset. Nuoret tarvitsevat lisää keinoja ja aktiivista tukea oikeassa elämässä tapahtuvaan kommunikaatioon. (Välivaara & Åfors 2020, 55.)

Koetaan, että kouluilla on yhä suurempi rooli lasten kasvatuksessa. Tunnetaitojen tärkeys ja tarve alkavat korostua oppitunneilla, lukujärjestyksissä ja opetuksen suunnittelussa ja opetuksen tavoitteissa. (Välivaara & Åfors 2020, 71.) Näin myös opettajan vastuu kasvaa. Monet opettajat kokevat kaipaavansa selkeämpiä linjauksia ja suurempia resursseja sosioemotionaalisten taitojen opetukseen ja keinoja käytäntöjen juurruttamiseen. (Välivaara & Åfors 2020, 72–73). Koulun merkitys sosioemotionaalisten taitojen oppimisympäristönä ja sosiaalisen kasvun tukijana korostuu niissä perheissä, joissa ei ole samoja voimavaroja tehdä vastaavaa tukemista kotioloissa. Näin ollen voidaan ajatella, että sosioemotionaalisten taitojen opettaminen ei ole ainoastaan koulujen mahdollisuus vaan myös velvollisuus. (Rautanen 2016, 72.)

5 Johtopäätökset ja pohdinta

5.1 Johtopäätökset

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää ja tarkastella laulunopettajan sosioemotionaalisia taitoja ja niiden ilmenemistä opetustilanteessa. Tutkin myös keräämäni aineiston pohjalta taideaineiden erityissasemaa koulumaailmassa sosioemotionaalisten taitojen oppimisen ja opetuksen näkökulmasta.

Käsitteistössä avasin sosioemotionaalisen kompetenssin eli sosioemotionaalisen osaamisen tai hallitsemisen merkitystä. Sosiaalinen taitavuus tarkoittaa kykyä tulla kokonaisvaltaisesti ja vuorovaikutuksellisesti toimeen muiden ihmisten kanssa säilyttäen samalla tunteen itsenäisyydestä. Sosiaaliseen käyttäytymiseen liittyy hallitsevan kulttuurin ja käyttäytymiseen liittyvän normiston omaksumista ja ilmaisemista. Emotionaalinen taitavuus kiteytyy siihen, että osaa tunnistaa omia ja muiden tunteita sosiaalisissa tilanteissa. Myös omien tunteiden hallinta ja säätelykyky ovat tärkeässä osassa emotionaalista kompetenssia. Emotionaalisesta kompetenssista empatia on tunnetaito, jota vaaditaan opettajan ammatissa. (Lappalainen ym. 2008; Salmivalli 2005.)

Määrittelin oppimista ja oppimiskäsitystä tutkimuksessani sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen kautta. Sosiokulttuurisessa oppimiskäsityksessä päämääränä on kulttuurisen kontekstin liittäminen opetukseen. Sosiokonstruktiivisten oppimiskäsitysten alle menevä sosiokulttuurinen suuntaus painottaa samalla tavalla oppimisen ja oppimisprosessien yhteisöllisyyttä. Sosiokulttuurisesta näkökulmasta laulunopettajan tehtävä on ottaa huomioon yksilö, mutta mahdollistaa laajemman yhteisön verkoston oppilaan ulottuville. Opetus kattaa teoreettiset perusasiat, mutta tuo linkin myös ammattilaisten ja oikeiden työ- ja konserttikokemusten välille. (Daniels 2001; Laes 2006; Latukefu 2010.)

Tutkimusaineistosta voi päätellä, että laulunopettajan sosioemotionaalisia taitoja ovat monet vuorovaikutuksen taustalla vaikuttavat tekijät. Niitä on muun muassa kuuntelu, kommunikointi, läsnäolo, aitous, empatia ja mallin näyttäminen. (Patrikainen 2017; Vuori 2018.) Sosioemotionaaliset taidot koetaan olevan läsnä melkein automaattisesti jokaisen opetus- tai ihmissuhdetyötä tekevän työarjessa. Päämääränä on tietty pedagoginen herkkyys, joka takaa jokaiselle oppilaalle turvallisen ja luotettavan

oppimisympäristön. (Huhtinen-Hildén 2012; Mesiä 2019.) Koetaan, että oppimisen perustana on avoin, turvallinen ja vastavuoroinen opettaja-oppilas-suhde. Sosioemotionaalitaidot opettajalla sekä oppilaalla mahdollistavat tämän. Lauluäänen henkilökohtaisuuden takia pidetään tärkeänä laulunopettajan tahdikkaita ja empaattisia kommunikointitaitoja esimerkiksi palautteenannossa ja oppilaan äänestä puhuttaessa. (Talikka 2019; Väливаara & Åfors 2020.)

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että laulunopettajan sosioemotionaalitaidot koetaan tärkeinä oppilaslähtöisessä opetuksessa ja sosiokulttuurisessa oppimiskäsityksessä. Aineistosta käy ilmi myös monien laulupedagogien ja opettajien pitävän sosioemotionaalitaitoja tärkeinä ja arvokkaina opetuksessaan. (Mesikä 2019.) Yhteismuusointi ja taideharrastukset tukevat sosiaalisesti adaptiivisen käyttäytymisen kehitystä, ja peruskouluilla onkin suuri mahdollisuus tai jopa velvollisuus näiden taitojen opettamiseen ja integroimiseen taito- ja taideaineiden yhteydessä. (Campayo-Muños & Cabedo-Mas 2017; Rautanen 2016; Väливаara & Åfors 2020.)

5.2 Pohdinta

5.2.1 Sosioemotionaalisesti taitava laulunopettaja

Laulunopettajan sosioemotionaalitaidot koetaan tärkeinä ja merkittävinä. Sosioemotionaalisesti taitava opettaja osaa sensitiivisesti ottaa huomioon lauluinstrumentin henkilökohtaisuuden ja abstraktit oppimisprosessit. Tutkimukseni osoittaa sosioemotionaalitaidoilla ja kokonaisvaltaisemmin hyvällä vuorovaikutussuhteella olevan valtava merkitys henkilökohtaisen opetuksen, sekä ryhmäopetuksen päämäärien saavuttamisessa. Laulun fyysisen ja psyykkisen kokonaisvaltaisuuden huomioon ottaen monet laulupedagogit ovatkin jo huomioineet vuorovaikutuksellisuuden positiiviset vaikutukset opetuksessa ja oppimisessa. Yleisesti ottaen kasvatusaloilla ja opettajien pedagogisissa opinnoissa kaivataan vielä selkeämpiä suuntaviivoja sosioemotionaalisen kompetenssin tarkempaan sisällyttämiseen osaksi opetussuunnitelmia.

Aloitin tutkimukseni pohtimalla lauluoppilaan näkökulmasta tunteiden ja uusien opettajien kohtaamisen jännitystä. Aineistoon peilaten vankat ja tietoiset sosioemotionaalitaidot voisi olla isossa roolissa uuden opettajan kohtaamisessa. Kun oppilaan

kokonaisvaltaisesti huomioiva opettaja käyttää taitojaan ja tietoa vuorovaikutuksesta voi pedagoginen opettaja-oppilas-suhde muodostua vaivattomasti.

Laulun opiskelu on usein enimmäkseen soolotyöskentelyä, kun tunnit ovat kahdenkeskeisiä ja säästystilanteissa laulaja koetaan usein solistina eikä välttämättä osana yhtyettä. Koen arvokkaiksi kaikki ne laulunopettajien keinot laululuokkansa yhdistämiseen niin, että oppilaat voisivat toimia vertaisoppijoina toisilleen, reflektoida yhteistä tekemistä ja luoda luotettavan ja tukevan yhteisön. Yhteismusisoinnilla on luontaisesti valtavasti sosiaalisen oppimisen ja sosiaalisen käyttäytymisen positiivisia puolia vahvistavia tekijöitä, joten samaa voisi soveltaa myös sooloinstrumenteissa opettajan toiminnasta. Pop/jazzlaulunopetuksessa sosiokulttuurista oppimisenäkemyttä vahvistavaa toimintaa on myös oppilaan valmentaminen kohti bänditoimintaa ja mahdollisesti oman yhtyeen johtamistaitojen opettaminen. Näin laulajat saisivat vahvistaa osaamistaan osana tasa-arvoista yhtyettä, eikä vain kokea olevansa muusta yhtyeestä irrallinen solisti. Toisia tukeva ja luottamuksellinen laulajien yhteisö voisi olla suuri voimavara ammatillisesti ja henkisesti.

5.2.2 Luotettavuustarkastelu

Tutkimusta tehdessäni pyrin noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä, sekä tutkimuseettisiä ohjeita. Käsittelin aineistoani mahdollisimman objektiivisesti ja yritin ottaa huomioon aineistot kokonaisuuksina mahdollisen virhetulkinnan välttämiseksi. Ymmärrän, että oma musiikkitaustani ja ammatillinen, laulupedagoginen kiinnostukseni ovat mahdollisesti vaikuttaneet joihinkin tulkintoihin aineiston analyysissä. Hain aineistoa mahdollisimman laajasti aiheeseeni liittyen enkä jättänyt lopullisesta aineistostani pois merkittäviä tutkimuksia tai muuta kirjallisuutta. Merkitsin aineistojen lähteet tutkimustekstiini sekä lähdeluetteloon.

Aineistonhaussa huomasin, että suoraan laulupedagogiikkaan liittyvää sosioemotionaalista tutkimusta on toistaiseksi aika suppea määrä. Voi olla, että mahdollisimman kattavaan ja laajaan kirjallisuuskatsaukseen laulupedagogiikan näkökulmasta on tämän hetken tutkimuskirjallisuudella haastavaa yltää. Tutkimusta tehdessäni huomioni kiinnittyi myös sosioemotionaalisen kompetenssin tutkimusten tuoreuteen. Käsitteenä sosioemotionaalinen kompetenssi ei ole mitenkään uusi, mutta pedagogisessa kirjallisuudessa ja tutkimuksessa selkeästi viime aikoina keskustelua herättänyt teema.

Terminä sosioemotionaalisen kompetenssin määrittely oli tutkimusta tehdessä hieman haastavaa. Sosioemotionaaliselle kompetenssille on monipuolinen määrä toisistaan vain hieman eriäviä tulkintoja ja merkityksiä. Myös termin alakäsitteet vaihtelevat tutkijasta ja kontekstista riippuen. Pyrin kuitenkin tekemään tutkimukseni aiheetta palvelevan synteetin sosioemotionaalisen kompetenssin merkityksestä ja liittämään sen esimerkkien ja olemassa olevan tutkimuksen avulla laulupedagogiikan ja musiikin opetuksen maailmaan. Koen onnistuneeni tutkimuskysymyksiini vastaamisessa ja koonnin tekemisessä käyttämästäni aineistosta.

5.2.3 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimukseni aineisto ja tulokset saivat minut pohtimaan sosioemotionaalisia taitoja ja kompetenssia laajempaan osaan koulua ja opettajien koulutusta. Itse musiikin opettajaksi opiskelevana aloin kartoittamaan mielessäni kurseja ja kokonaisuuksia, missä olisi tarkemmin tartuttu vuorovaikutuksen taustatekijöihin, mutta tällaisia ei tullut mieleen. Aiheeseen perehtyneenä ja tutkimustuloksiani koonneena näen, että vuorovaikutustaitojen, kommunikoinnin ja emotionaalisen taitavuuden korostaminen opettajan opinnoissa on perusteltua.

Mielenkiintoisia tutkimuksia voisi saada sosioemotionaalisten taitojen tai vuorovaikutustaitojen opintokokonaisuuksien vaikutuksista esimerkiksi musiikinopettajaksi tai aineopettajaksi opiskelevilla. Käytännönläheistä toimintaa olisi tunneälytaitojen ja tunnetaitojen harjoittamisen tutkimista eli minkälaisia harjoituksia tai harjoitteita voisi liittää tunnetaitojen oppimiseen. Laulupedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna voisi tutkia laulunopettajien kokemuksia, käytäntöjä ja sovelluksia sosioemotionaalisesta kompetenssista sekä pop/jazzpedagogiikassa, että länsimaisen klassisen musiikin lauluperinteen pedagogiikassa. Myös oppilaiden kokemukset vuorovaikutusharjoitteista sekä tunteiden tunnistamisesta ja käsittelystä laulutunnilla olisivat mielenkiintoinen tutkimuksen kohde.

Laulupedagogiikkaa ja jatkotutkimusaiheita tarkastellessa on hyvä muistaa, että yleisesti ottaen pop/jazzlaulupedagogiikkaa on tutkittu tieteellisesti hyvin vähän. Länsimaisen klassisen laulun pedagogiikkaa on tehty verrattain runsaammin, joten pohjaa laulupedagogiikan tutkimukselle on olemassa. (Mesiä 2019, 49.) Tutkimuksessani en rajannut laulupedagogista aineistoa genreittäin, vaikka suurin osa aineistoni

tutkimuksista on tyylillisesti kallella populaarimusiikkiin. Vaikuttaakin siltä, että pop/jazzlaulopedagogiikasta on runsas määrä monenlaista tutkimusta vielä tehtävänä, jotta se voisi osaltaan rikastaa sekä laulopedagogiikan että laajemmin musiikkikasvatuksen monipuolisia tutkimuskenttiä.

Lähteet

Aspelin, J. 2019. "Enchangin pre-service teachers' socio-emotional competence" teoksessa *International Journal of Emotional Education Special Issue Volume 11, Number 1*. Kristianstad: Faculty of teacher education, Kristianstad University. Saatavilla <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1213620.pdf>

Campayo-Muños, E. & Cabedo-Mas, A. 2017. "The role of emotional skills in music education" teoksessa *British Journal of Music Education, volume 34, issue 3*. Cambridge: Cambridge University Press.

Goleman, D. 2012. *Tunneäly työelämässä*. Helsinki: Otava.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huhtinen-Hildén, L. 2012. Kohti sensitiivistä musiikin opettamista. Ammattitaidon ja opettajuuden rakentumisen polkuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/37882/9789513947194.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Isokorpi, T. 2004. *Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kaschub, M. 2002. "Defining Emotional Intelligence in Music Education" teoksessa *Arts Education Policy Review vol. 103 No. 5*. United States: Routledge. Saatavilla https://www.researchgate.net/publication/240538858_Defining_Emotional_Intelligence_in_Music_Education

Laasonen, P. 2009. Tutkimus neljän musiikinopettajan musiikinopettajuuskäsityksestä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19955/1/URN_NBN_fi_jyu-200904061366.pdf

Laes, T. 2006. *Muuttuva musiikkikasvatus – sosiokulttuurinen kritiikki musiikkikasvatuksen oppijakäsityksiin*. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/235029/nbnfife20061489.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lappalainen, K., Hotulainen, R., Kuorelahti, M. & Thuneberg, H. 2008. "Vahvuuksien tunnistaminen ja tukeminen sosio-emotionaalista kompetenssia rakentamassa" teoksessa *Pedagoginen hyvinvointi* K. Lappalainen, M. Kuittinen & M. Meriläinen (toim.) Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Latukefu, L. 2010. *The constructed voice: a socio-cultural approach to teaching and learning singing*. Wollongong: University of Wollongong. Saatavilla <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=4372&context=theses>

Lättilä, J. 2016. *Oopperalaulajan tunnettyö*. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia.

Mesiä, S. 2019. Developing Expertise of Popular Music and Jazz Vocal Pedagogy Through Professional Conversations: A collaborative project among teachers in higher music education in the Nordic countries. Helsinki: University of the Arts, Sibelius Academy. Saatavilla https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/301525/262099_Susanna_Mesiä_sisus_korjattu.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Patrikainen, S. 2017. Vuorovaikutustaidot ja tunteiden kohtaaminen laulunopetuksessa – laulunopettajien kokemuksia. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Saatavilla https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/235170/170714_tutkielma_patrikainen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rautanen, P. 2016. Sosioemotionaalisen kompetenssin tukeminen koulussa – systemaattinen kirjallisuuskatsaus suomalaisen tutkimukseen. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100470/GRADU-1484211593.pdf?sequence=1>

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppisiin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa – vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä, PS-kustannus.

Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2017. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186919_taiteen_perusopetuksen_yleisen_oppimaaran_opetussuunnitelman_perusteet_2017-1_0.pdf

Talikka, C. 2019. Tunneäly lapsi- ja nuorisokuorojen johtajien työssä. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/308358/Gradu%20vol.36%20VALMIS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

TENK 2012. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeet. Saatavilla https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Virtanen, M. 2013. Opettajan emotionaalinen kompetenssi. Tutkimus luokanopettajien ja luokanopettajiksi opiskelevien tunneälytaidoista ja niiden tärkeydestä. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/68112/978-951-44-9108-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vuori, M. 2018. Vuorovaikutustaidot musiikinopetuksen voimavarana – opettajien kokemuksia vuorovaikutuksen merkityksestä musiikintunnilla. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/62639/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201901301360.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Väliavaara, S. & Åfors, M. 2020. ”Tunnetaidot on avain siihen oikeaan oppimiseen” ja 6. luokan opettajien käsityksiä tunnetaitojen merkityksestä koulussa. Kokkola, Jyväskylä: Kokkolan Yliopistokeskus Chydenius, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/69230/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202005263482.pdf?sequence=1&isAllowed=y>